

Syrië: spiegel van menselijkheid

Mgr. dr. Antoine Audo sj

Inleiding

Aan het begin van mijn lezing hier in Amsterdam - het is de eerste keer dat ik Nederland ben - moet ik de vele Nederlandse jezuïeten noemen die meer dan zestig jaar lang zoveel hebben bijgedragen aan de bevordering van menselijk en christelijk leven in verschillende landen in het Midden-Oosten, in het bijzonder in Syrië, Egypte en Libanon. Van de dertig Nederlandse jezuïeten die ik tamelijk goed kende, wil ik even speciaal aandacht besteden aan twee mensen die bijna hun hele religieuze leven hebben gewijd aan de kerk in Syrië, namelijk pater Michael Brenninkmeijer en pater Frans van der Lugt. En ik moet nog een derde jezuïet noemen, die zowel universeel als Armeens was: pater Peter Hans Kolvenbach, provinciaal van de jezuïeten in het Nabije-Oosten en Generaal van de Sociëteit van Jezus.

- 1) Pater Frans van der Lugt. Hij stierf vijf jaar geleden als martelaar in Homs. Iedereen hield van pater Frans, christenen en moslims. Hij leerde de Syriërs om hun land te kennen en ervan te houden. Deze liefde voor het land is ook vandaag nodig. Pater Frans is een moedige profeet en apostel van Jezus Christus, soms tot aan het provocerende toe!
- 2) Pater Michael Brenninkmeijer, die ook in 2014 gestorven is. Hij is een voorbeeld van inculturatie, van respect voor mensen en van de nederigheid die evangeliseert zonder grenzen. In het beeld van de Zoon van God: "zo rijk als hij was, werd hij arm in alle opzichten...".
- 3) Pater Peter Hans Kolvenbach
Hij koos voor inculturatie in de gemartelde Armeense kerk, Christus volgend. Een man van wetenschap en complete armoede, die werd gekozen om de Sociëteit van Jezus te leiden in kritieke momenten van haar bestaan.

I Het geweld van de oorlog en de gevolgen na acht jaar van strijd

Ik kom uit Syrië, de wieg van het christendom, waar de apostel Paulus Christus ontmoette bij de poort van Damascus en waar hij werd gedoopt door Ananias.

Ik kom uit Syrië waar, in Antiochië en bij het begin van de verkondiging van het Evangelie, de eerste gelovigen de naam 'christenen' ontvingen. Ik kom uit Syrië waar een mooi mozaïek van kerken (orthodox, katholiek, protestant) en liturgische rites (Armeens, Byzantijns, Syrisch, Chaldeeus, Latijns) van verschillende theologische en etnische tradities samenleven en trots zijn om van hun geloof te getuigen te midden van een moslimmeerderheid en een volk dat op de proef gesteld wordt.

Ik kom uit Syrië waar de oorlog na acht jaar miljoenen slachtoffers heeft gemaakt. Op een bevolking van 23 miljoen tellen we:

5 miljoen vluchtelingen in aangrenzende landen (Turkije, Libanon, Jordanië);

7 miljoen ontheemden: vluchtelingen in eigen land;
2 miljoen kinderen die niet naar school gaan;
2 miljoen mensen die geëmigreerd zijn naar het westen;
Meer dan een half miljoen mensen die gedood zijn;
Duizenden mensen die verminkt zijn.

Daarom ben ik u erkentelijk dat ik bij deze gelegenheid met u de zorgen en de hoop kan delen van een pastor die uit Aleppo in Syrië komt, deze regio die zo wordt gekweld en lijdt.

Dat wat al acht jaar gaande is in Syrië heeft alle eigenschappen van chaos: destructie, verwarring en bedrieglijke voorstelling van de werkelijkheid. De lijst kan nog veel langer gemaakt worden, met ontkenning van de menselijke waardigheid, lijden en geweld in alle soorten en maten, morele en economische corruptie... Ik kan nog lang doorgaan, maar ik denk dat iedereen de negatieve effecten van een oorlog kan beseffen.

Ik zal me richten op de analyse van de redenen voor deze oorlog. Ik denk dat het ons kan helpen om niet alleen de Syrische situatie en die van het Midden-Oosten in zijn geheel beter te begrijpen, maar ook om bepaalde dynamieken te herkennen die aanwezig zijn in vrijwel alle westerse landen.

In deze strijd kunnen we motieven vinden die lokaal zijn, andere die eerder regionaal zijn en daar bovendien motieven die alleen vanuit de internationale politieke strategieën verklaard kunnen worden.

Laat ik bij het regionale niveau beginnen:

We spreken over de spanning en de verschillende conflicten in het Midden-Oosten die worden voortgebracht door de interne worsteling binnen de islam tussen Soennieten en Sjiïeten, dat de politieke vijandschap tussen Iran (Sjiïtisch) en Saoedi-Arabië (Soennitisch) laat zien. Deze conflicten worden in stand gehouden door economische steun aan gewapende groepen die een islamitische hegemonie nastreven. Het is een centraal punt dat de hele geschiedenis van de islam heeft gekarakteriseerd sinds de opvolging van Mohammed. Tegenwoordig wordt het op een specifieke manier uitgebuit en misbruikt, met doelen die politiek zijn en economisch, en zeker niet alleen religieus.

Naar mijn mening is een van de uitdagingen van de islam om zichzelf te bevrijden van politieke uitbuiting, een uitdaging die samengaat met de confrontatie met de moderniteit en haar provocaties, die de islamitische religieuze structuur diepgaand lijken te ondermijnen.

Dan het internationale niveau:

Een tweede element, waarschijnlijk fundamenteel, is zeker het economische en strategische doel dat wordt nagestreefd door de wereldmachten (Rusland en de Verenigde Staten) en hun bondgenoten. Ongetwijfeld zijn de olie- en gasreserves in het Midden-Oosten bronnen waarop iedereen controle wil uitoefenen. Het is niet nodig om te benoemen wat de gevolgen hiervan zijn voor de financiering en levering van wapens en militaire strijdkrachten die zijn uitgerust met eerste klas bewapening in de oorlog in Syrië. Onder het voorwendsel van democratie en de bescherming van mensenrechten zien de Syriërs economische manoeuvres en militaire bases die de verschillende belangen veiligstellen.

Het derde niveau is het lokale niveau:

Daar waar de oorlog plaatsvindt, in Syrië zelf, zijn er verschillende interne dynamieken die de destructieve handelingen vanuit de regionale en internationale dynamieken mogelijk hebben gemaakt. Vanuit ons gezichtspunt, als Syriërs en als christenen, bestaat de interne dynamiek uit het religieus aspect (de strijd tussen Soennieten en Sjiïeten-Alawieten, de relaties tussen christenen en moslims) en het economisch aspect (rekrutering van huurlingen, financiering en uitbuiting van extremistische politieke en religieuze groeperingen). Dit is de dynamiek die we zien in Syrië: een sterk land dat de grote destructieve kracht kan weerstaan die gaande is, en tegelijk kwetsbaar, verscheurd door de verschillende betrokken partijen:

- Soennieten, Sjiïeten, Alawieten, Isma'iliten, Druzen, Koerden, Circassiërs (Kaukasische moslims);
- (byzantijns, Syrisch en Armeens) orthodoxe en (byzantijns, Syrisch, Armeens, Latijns, Chaldeeus en Maronitisch) katholieke christenen;
- Het militaire regime, de regeringspartij, corruptie;
- Gewapende groepen van moslimextremisten die probeerden de strijd tot een exclusief religieuze te maken; gelukkig lukte dit niet doordat de regering en de grote meerderheid van de bevolking niet in deze val is getrapt.

De gevolgen hiervan zijn zichtbaar en gedocumenteerd:

- De belangrijkste Syrische steden zijn vrijwel volledig verwoest door bombardementen: meer dan 60% van de gebouwen in Aleppo en meer dan 70% in Homs (de tweede en derde stad qua grootte in Syrië);
- De verwoesting van vijf kathedralen in Aleppo (Armeens-katholiek en Armeens-orthodox, Maronitisch, Grieks-katholiek en Syrisch-katholiek) en andere oude kerken;
- De verwoesting van de grootste moskee in Aleppo en de oudste in Syrië en andere moskeeën;
- De verwoesting van 35 Assyrisch-Chaldeeuwse dorpen in het noordoosten bij de grens met Irak, plus Irakese dorpen op de vlakte van Nineve die eerder vernietigd waren tijdens de oorlog in Irak;
- Aanvallen op traditioneel christelijke plaatsen (Maaloula, Saydnaya etc.) waar de Aramese taal nog steeds gesproken wordt; voor wie dat niet weet, dat is de taal die Jezus sprak;
- De vernietiging van archeologische opgravingen zoals Palmyra, Deir ez-Zor, Mar Semaan (H. Simeon), Raqqa;
- De ontvoering van twee orthodoxe bisschoppen, de moord op verschillende priesters en twee imams die niet akkoord waren met het geweld van extremisten en de moord op de zoon van de moefti van Syrië, omdat hij de Syrische regering steunde.

Verder zien we als gevolg van de oorlog de verzwakking van het Syrische sociale weefsel in al zijn aspecten; grote migratie wegens angst en gebrek aan veiligheid, met name van christenen die blootgesteld worden aan een groeiend aantal gewapende groepen 'in naam van de islam'; families die gescheiden zijn van hun kinderen die het land verlieten vanwege de militaire dienst; economische en vooral ook morele corruptie vanwege de toename van armoede in het algemeen, het westerse economische embargo en de moeilijkheid om een menswaardig bestaan te leiden; toename van bedelen, met name onder kinderen, een fenomeen dat voor de oorlog vrijwel niet bestond.

II Van geweld naar hoop, de enige weg: liefdadigheid

Met betrekking tot dit onderwerp kan ik, als christen, slechts een glimp opvangen van alle wegen van hoop die ingeslagen zijn dankzij de daden van christelijke naastenliefde van vele gelovigen van alle christelijke kerken van Syrië, met de steun van internationale christelijke gemeenschappen. Alle hulp is ten dienste gesteld van de meest kwetsbaren van de bevolking: ontheemden, kinderen, ouderen, de nieuwe armen.

Caritas, JRS (Jesuit Refugee Service) en GOPA (caritas van de orthodoxe kerken) zijn de belangrijkste christelijke charitatieve organisaties, als we bedenken dat het voor de internationale NGO's (zij zijn helaas steeds meer gepolitiseerd) onmogelijk is om aanwezig te zijn in het gebied dat door de regering wordt gecontroleerd. Deze organisaties doen het werk van echt humanitaire organisaties in antwoord op de noden van de hele bevolking, zonder etnisch of religieus onderscheid, met projecten voor materiële hulp, voedseldistributie, medische hulp, scholing, psychische hulp, beroepsonderwijs voor jongeren (christenen en moslims). Ook zijn er projecten voor de reconstructie van huizen en hulpprojecten voor ouderen, bijvoorbeeld een project dat ontstond in onze Chaldeeuwse kerk in Aleppo en gerealiseerd is in samenwerking met de katholieke liefdadigheidsorganisatie uit Florence, Agata Smeralda. Er zijn ook enkele plaatsen ontwikkeld voor alleenstaande ouderen om elkaar te ontmoeten en om te gaan met de vermoeidheid van de oorlogsjaren.

Naast deze belangrijkste organisaties hebben we ook:

- het christelijke caritas comité
- 17 scoutinggroepen alleen al in Aleppo, die jonge mensen verzamelen
- de Gemeenschap van Christelijk Leven (GCL), de teams van Notre Dame, groepen Franciscanen, Salesianen en Maristen.

We hebben ook leken-organisaties in de gezondheidssector die zich specifiek richten op het helpen van families van migranten en op solidariteit tussen burens.

Al deze verschijnselen die wij zien, lijken ons een waar wonder van transformatie en openheid.

Van de kant van de christenen: een nieuw bewustzijn van hun aanwezigheid in Syrië; voorheen leefden ze in een gesloten kring – hoewel ze deel waren van Syrië – en altijd in de verdediging. Nu, hoewel de christenen in aantal steeds kleiner worden, zijn ze op een meer betekenisvolle manier betrokken bij het proces van de wedergeboorte van het land; de crisis van de oorlog heeft christenen van verschillende denominaties op weg gezet om één gemeenschap te vormen om de kracht te vinden om te overleven, om een nieuw beeld van moslims te krijgen en om minder wantrouwend te zijn en vrij van een hokjesgeest, met name op de plaats waar zij werken. Zowel professioneel als in liefdadigheidswerk zijn vele christenen voor het eerst begonnen met het opbouwen van relaties van solidariteit en nabijheid met vele moslims; in Aleppo bijvoorbeeld, door medische bezoeken aan arme families en ouderen, door het opbouwen van samenwerkingsverbanden van Caritas, JRS en GOPA teams en moslimgroepen bij de realisatie van school- en medische projecten. De teams werken in Oost-Aleppo dat geheel islamitisch is. Aan deze teams voegen ze enkele jonge moslims toe (dat is de ervaring toevoegen van twee jongeren die werken voor het team van “Al Ard hamra”). Dit zijn daden die getuigen van nieuwe moed voor de christenen, zeker voor die van Aleppo die zich tegenover moslims een houding van sociale en culturele superioriteit hadden aangemeten.

Van de kant van de moslims: We zien een transformatie in de manier waarop zij de christenen zien. Voor zover de gewapende islamitische extremistische groeperingen niet de overhand gekregen hebben in de islamitische gemeenschap, komt dat ook doordat een meerderheid van de moslims de gewelddadigheden onrechtvaardig vond. De haat en het geweld tegenover christenen van deze zogenaamde verdedigers van de ware islam en de getuigenissen van solidariteit en liefdadigheid van de christenen kwamen op een of andere manier onverwacht voor de moslims. Eerder beschouwden zij de christenen een beetje als een snobistische realiteit die getolereerd moet worden, maar die niet veel respect verdient; nu ontvangen wij meer achting en erkenning. Uit eigen ervaring kan ik zeggen dat velen van hen in hun hart geraakt zijn. Waarschijnlijk is dat het echte wonder en het feit dat dit gebeurt op het moeilijkste moment voor Syrië. Wij kunnen zeggen, Jacques Bossuet parafraserend: "God schrijft recht, zelfs met kromme lijnen."

Op deze weg van hoop kunnen we ook de initiatieven van solidariteit noemen van buiten Syrië: initiatieven van gebed, solidariteit, sponsoringsacties in vele parochies, bisdommen en kerkelijke instellingen die ons het gevoel geven dat we niet vergeten zijn, maar dat we deel uit maken van een grote gemeenschap waarvan de grenzen niet samenvallen met die van de naties; op de eerste plaats geldt dat voor het excellente werk dat gecoördineerd wordt door Caritas Internationalis, dat nationale caritas organisaties uit Europa, de VS, Canada en Australië betreft. De meeste projecten in Syrië zijn ondersteund en gefinancierd via de kanalen van Caritas en JRS.

Ook het initiatief van de Apostolisch Nuntius in Syrië, kardinaal Mario Zenari moet genoemd worden. Dankzij de contacten en de samenwerking met de Internationale Vrijwilligers Associatie (AVSI) heeft hij de opening van drie katholieke ziekenhuizen gestimuleerd, twee in Damascus en een in Aleppo, toegankelijk voor alle mensen van welke politieke of religieuze richting ook. In een land met grote spanning vanwege het embargo, de hoge kosten van medische zorg en medicijnen en de emigratie van medisch personeel is deze hulp werkelijk licht in de duisternis.

III De toekomst van het land en de christenen in Syrië

Een van de eerste dingen die ik onder ogen moest zien toen ik werd uitgenodigd om lezingen te geven in Europa is het klassieke misverstand door oppervlakkige kennis van de realiteit in het Midden-Oosten: het Midden-Oosten is Arabisch en islamitisch. Ik zal even uitweiden over dit misverstand, omdat het tot grote fouten heeft geleid. Het klopt dat wij Arabisch spreken en dat de Arabische cultuur grote invloed heeft. Maar, dit gezegd zijnde, in het Midden-Oosten zijn niet alle Arabischspreekenden Arabieren, en sowieso zijn niet alle Arabieren moslims. Ik zeg dit omdat dit te maken heeft met de grootste uitdaging van vandaag, niet alleen in Syrië, maar misschien wel in de hele wereld. Want de antwoorden die wij geven en de manier waarop we nu met deze kwestie omgaan zal waarschijnlijk beslissend zijn voor de toekomst van de hele wereld. Het is niet toevallig dat paus Franciscus bij diverse gelegenheden herhaald heeft dat in Syrië een ware wereldoorlog gaande is op het grondgebied van een enkel land.

Probeert u eens het punt voor te stellen waarop een consistente strategie om deze strijd te transformeren tot een zuiver religieuze strijd, zowel binnen de islam als tussen moslims en christenen, catastrofale gevolgen zou hebben, allereerst in de landen met een moslimmeerderheid, maar daarna ook in die met een christelijke meerderheid, om maar te zwijgen over het jodendom en Israël. Het is een strategie die veel voordelen kan hebben voor degenen die hun belangen willen verdedigen en uitbreiden. Deze strategie

wordt nog steeds nagestreefd. Daarom moeten we voortdurend op ons hoede zijn om niet voor deze verleiding te vallen, maar juist situaties en kansen te creëren voor dialoog en vrede.

Een van de plichten die ik als bisschop van de Chaldeeuwse minderheid in Syrië voel, is het uiteenzetten van twee ideeën die me dierbaar zijn en die geworteld zijn in de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie.

De eerste komt voort uit de aanbeveling van het Concilie aan alle gelovigen om te beseffen dat hun aanwezigheid in de islamitische wereld een dynamiek van gemeenschappelijkheid behelst, allereerst van de christenen onderling en vervolgens ook tussen christenen en moslims.

In de eerste plaats kan de uitdrukking “samen christenen worden” ons leiden op de weg van de oecumenische dialoog die eenheid zoekt in de navolging van Christus, om leerlingen te zijn die als apostelen in de wereld gezonden worden om het goede nieuws van het Evangelie te verkondigen: “*Jij bent Gods welbeminde, wees niet bang.*”

Ten tweede wil ik met verschillende groepen moslims de uitdrukking “samen bewoners worden” uitdiepen. Een moeilijke taak, maar een die de christenen in het Midden-Oosten willen bevorderen in de hoop op meer religieuze vrijheid en meer respect voor verschillen.

Ik moet zeggen dat de christenen op deze twee niveaus van het gemeenschappelijk leven in het Syrië van vandaag, dat zo aangetast is door geweld, een opmerkelijk voorbeeld hebben kunnen stellen van solidariteit en hulp aan de armen zonder onderscheid. Dit heeft aandacht getrokken van moslims en vragen opgeroepen over het christelijke geloof.

Ik zou vele dankbetuigingen van moslims kunnen citeren, met name van hen die medische en chirurgische hulp gekregen hebben, maar ik zal me beperken tot één voorbeeld van een getuigenis die mij bijzonder geraakt heeft.

Een arme oude moslim hurkte tegen de muur van een Chaldeeuwse kerk waar het Syrische kantoor van de Caritas gevestigd is. Terwijl hij wachtte op een tas met voedsel zag hij mij voorbijgaan met mijn soutane en bisschopskruis om mijn nek. Hij stond direct op en tegenover alle mensen die in de rij stonden, allemaal moslims, sprak hij luid: “*Nu weten we wie de christenen zijn! Het is puur goud, geen nep!*” Voor mij was dat een profetisch gebaar dat in mijn hart en in mijn bewustzijn gegrift zal blijven; een teken van onuitwisbare hoop voor christenen, een teken van hoop in een hel van geweld.

IV De gevolgen van oorlog voor families

De gevolgen die de oorlog heeft voor het sociale weefsel heeft allereerst betrekking op de families. We zullen hiervan een eenvoudige analyse maken.

- 1) Allereerst moeten we benadrukken dat families werkelijk de hoeksteen vormen van de Syrische samenleving. Voor het individu zijn de familie en het kerngezin altijd het referentiekader. Wanneer de directe familie (ouders) niet aanwezig is, wordt die vervangen door de dichtstbijzijnde familieleden: ooms, tantes, grootouders, etc.

We benadrukken dit aspect, want voor zover de sociale structuur van Syrië nog niet helemaal vernietigd is, is dit te danken aan de stevigheid van de familiebanden.

- 2) Daarom kunnen we zeggen dat de familie wordt gezien als een heilige plaats, waar de edelmoedigheid en de zegen van God verschijnen. Misschien zijn het de tribale sporen van de Syrische samenleving die de bron zijn van deze beleving van de familie, maar het is onmogelijk om vol te houden dat dit primitieve en negatieve aspect van tribalisme uitgeroeid moet worden om het land de moderne tijd te laten binnengaan. De familiale dimensie toont evenzeer aan dat het mogelijk is om de moderne vooruitgang te beleven, aangezien Syrië in verschillende opzichten al een modern land is, dat echter niet haar eigen identiteit opgeeft, of bepaalde waarden met een diepe betekenis voor onze menselijkheid. Deze waarden zijn niet alleen christelijk, maar geworteld in de geest van broederschap, van een leven in ware gemeenschap, een solidariteit tegenover de zwaksten en in relaties van wederkerigheid en gratuiteit.
- 3) Er is dus een fundament van familielevens, hetgeen betekent dat we nooit helemaal aan onszelf overgeleverd zijn. De familie voorkomt de individualistische vervreemding waardoor de Europese samenleving steeds meer gekarakteriseerd lijkt te worden.

Door deze waarde blijft de solidariteit tussen allen behouden, ondanks de oorlog en de verspreiding van families over alle uithoeken van de wereld. De kinderen in het buitenland proberen hun ouders thuis te steunen, ondanks de problemen die zij zelf ondervinden. Ouders van hun kant helpen de kinderen om een toekomst op te bouwen, zelfs in een land ver weg. Ondanks de scheiding blijven de familiebanden sterk!

- 4) Een van de gevolgen van deze oorlog voor de families, van christenen en moslims, is het kapottrekken van de sociale structuur, dat de wederopbouw van een toekomst ernstig hindert. Veel jonge mensen, en met name meisjes, lijden onder de huidige onmogelijkheid om een familie te stichten. Zij voelen dit als een persoonlijk falen, als een onmogelijkheid om zichzelf te realiseren als persoon. Deze jonge mensen hebben het gevoel dat ze hun roeping gemist hebben, die hen vertrouwen had moeten geven in de toekomst en in zichzelf.

Een van de risico's van de situatie van ons land is ons onvermogen om de vernietiging te weerstaan. Dat kan het familiale weefsel verder verzwakken. Syrië is erg verzwakt door de migratie van jongeren, rijken en de meest getalenteerden van het land.

- 5) Daarom moeten we meer aandacht besteden aan families, omdat zij de onmisbare basis vormen voor de ontwikkeling en de groei van de samenleving, ondanks de moeilijkheden om de families in deze geglobaliseerde wereld effectief te ondersteunen. Het Syrië van vandaag lijkt precies de grenzen en de contradicties van onze wereld te belichten.

Ten slotte moeten we in Syrië serieus nadenken over projecten die families en met name jonge mensen kunnen ondersteunen, zodat ze kunnen bouwen aan een nieuw thuis dat kan bijdragen aan het onderhoud van het Syrische en in het bijzonder het christelijke sociale weefsel.